

בית מדרש נעימ"ה של קהילת דגל יהודה
שבת בהר תשע"ח

ראשון לציון הנה הנה

חכם חיים אברהם גאגין 1787--1848

ליקוטים מתוך ספר התקנות והמנהגים

דיני ברכות

המנהג פשוט שהנשים מברכות על מצות עשה שהזמן גרמה כמו לולב וכיוצא.

דיני תעניות

מעולם לא שמענו שהתענו בירושלים על גשמי בורות יען יש מי שלח דמפסיק כל השנה

דיני שלוח הקן

מצות שלוח הקן הגן שאין החיוב לחזור בהרים וגבעות כדי למצא הקן ולקיים המצוה כמש"ש בחולין דף קל"ט, מכל מקום כתב הרב הקדוש האר"י ז"ל שזה אינו אלא שלא יענש אם לא ירדו אחריה אבל הנשמה אינה שלימה אלא אם כן קיים רמ"ח מצוות עשה וכו' עיין שם. ואם כן צריך לרדוף אחר מצות אלו כגון שלוח הקן וראשית הגז ותרומות ומעשרות ולקט שכחה ופאה עיין שם. וכן פה ירושלים עושים חסידים ואנשי מעשה לרדוף בהרים וגבעות בכפרים וכמעט מסכנין את עצמם כדי לקיים מצוה זו. ובשנת התק"ט קימו מצוה זאת תוך העיר דהיינו בקירות הבית והחצר אשר שם צפרים יקננו.

האם לצום על עצירת גשמים בשנת שמיטה?

ממסנה תענית פרק א'

ג בשלשה במרחשון שואלין את הגשמים. רבן גמליאל אומר, בשבעה בו, חמשה עשר יום אחר החג, כדי שיגיע אחרון שבישראל לנהר פרת:

ד הגיע שבעה עשר במרחשון ולא ירדו גשמים, התחילו היחידים מתעניין שלש תעניות. אוכלין ושותין משחשכה, ומתירין במלאכה וברחיצה ובסיכה ובנעילת הסנדל ובתשמיש המטה:

ה הגיע ראש חדש כסלו ולא ירדו גשמים, בית דין גוזרין שלש תעניות על הצבור. אוכלין ושותין משחשכה, ומתירין במלאכה וברחיצה ובסיכה ובנעילת הסנדל ובתשמיש המטה:

ו עברו אלו ולא נענו, בית דין גוזרין שלש תעניות אחרות על הצבור. אוכלין ושותין מבעוד יום, ואסורין במלאכה וברחיצה ובסיכה ובנעילת הסנדל ובתשמיש המטה, ונועלין את המרחצאות. עברו אלו ולא נענו, בית דין גוזרין עליהם עוד שבע, שהן שלש עשרה תעניות על הצבור. הרי אלו יתרות על הראשונות, שבאלו מתריעין ונועלין את החנויות...:

ז עברו אלו ולא נענו, ממעטין במשא ומתן, בבגנן ובנטיעה, בארוסין ובנשואין ובשאלת שלום בין אדם לחברו, כבני אדם הנזופין למקום. היחידים חוזרים ומתענים עד שיצא ניסן. יצא ניסן ולא ירדו גשמים, סימן קללה, שנקאמר (שמואל א יב) הלוא קציר חטים היום, וגו':

מתוך שו"ת חוקי חיים סימן ד

על הגשמים ומשום בורות אין אנו מתפללים כידוע. יורנו המורה ושכרו כפול מן השמים

נשאלתי בשנה זאת התקצ"ג ליצירה [3-1832] שהיא שנת השמיטה אם יש לנהוג סדר המשנה להתענות על הגשמים דישי מי שרצה לומר דודאי אין להתענות מאחר דאין אנו יכולים לזרוע ולא לעשות שום מלאכת הקרקע איך נתפלל

הבורות, אם כן אין להתענות כלל בשביעית. אמנם חזינא להרב חסדי דוד ... שכתב וזה לשונו: "מכל מקום לדינא נראה לעניות דעתי דכיון דשביעית בזמן הזה דרבנן, ועוד דשנת השמיטה אינה ברורה לנא דתלייא במחלוקת רש"י והתוספות הוי לן ספיקא דרבנן" ... ויש מי שרצה לדחות דברי הרב הנזכר דמאחר דכל חילה הוא משום דשביעית בזמן הזה דרבנן ואנן חזינן דמרן ... כתב דדעת הרב משה דשמיטת קרקע בזמן הזה דאורייתא ...

אמנם כל האחרונים הסכימו דאפילו בזמן הזה שמיטת קרקע הוי דרבנן אף לדעת הרב משה...

וכן ראיתי ממרן עטרת ראשנו הרב הגדול מוהריט"א ז"ל בכתב יד שכתב דהגם דמרן כתב לדעת הרב משה דהוי דאורייתא לענין הלכה סוגיין דעלמא דבזמן הזה אינו אלא איסורא דרבנן ... ואחר כל זה שפיר קאמר מוהרד"פ ז"ל בפשיטות דהוי דרבנן וכיון שכן הוי לן ספיקא דרבנן וסמכינן על התוספתא ועל הירושלמי מטעמא דהוי חיי נפש ומפני דרכי שלום להתענות גם בשביעית ודוק.

תשובה גרסינן בתעניות דף י"ט ע"ב "תנו רבנן מתריעין על האילנות בשאר שני שבוע, על הבורות ועל השיחין ועל המערות אפי' בשביעית; רבן שמעון בן גמליאל אומר אף על האילנות בשביעית מפני שיש בהם פרנסה לעניים" ...

והנה ברייתא הלזו לא פסקוה הפוסקים הרב משה [בן מיימון] והטור ודעימייהו וכבר עמד בזה בספר חסדי דוד על התוספתא בדף פ"א ע"א עלה דגרסינן בתוספתא בפרק ב' דתענית "כשם שמתריעין על הגשמים בשאר שני השבוע כך מתריעין עליהן בשביעית מפני פרנסת אחרים". כתב הרב הזנכר וזה לשונו: "בירושלמי פ"ג איתמר מאי פרנסת אחרים? חבריא אמרי מפני פרנסת גוים ר"ח[יסדא] אמר מפני פרנסת חשודים ומפרש התם דבגין חיי הוא דעבד ומן דאמר מפני גוים היינו כההיא דמחזיקין ידי גוים מפני דרכי שלום אמנם לא פסקה הרב משה ז"ל" ...

נמצא דדעת הפוסק לפסוק כרבנן דאין להתענות בשביעית כי אם דוקא משום בורות ולא משום דבר אחר. אם כן לדידן דיתבינן בירושלים ת"ו דאין מתפללין על

אישים

מוהרד"פ -- רבי דוד חיים פאָרדו 1718–1790, פרשן, פוסק, ומשורר. בעל פירוש חסדי דוד על התוספתא ועוד פירושים על ספרות התנאים, שו"תים, פיוטים ושירים אחרים. יליד ונציה, הוא שירת אחר כך כרב וראש ישיבה בדלמטיה (היום קרואטיה) ובסוף ימיו עלה לירושלים. היה מחותן של החיד"א

מוהריט"א -- מורנו הרב יום טוב אלגזי 1727–1802 יליד איזמיר, עלה לירושלים עם משפחתו בילדותו. למד אצל הרב שלום שרעבי בישיבת בית אל וירש אותו בתפקיד ראש הישיבה. מ-1777 ועד פטירתו כיהן כראשון לציון. כתב שו"תים, דרושים, ופרשנות על ספרי חז"ל.